

บทที่ 4

ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์

แนวความคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับการเมืองได้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคมไทยว่า พุทธธรรมสาระมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทยหลายด้าน ทั้งความเชื่อทางสังคมและการเมือง โดยมีพระสงฆ์เป็นบุคลากรทางพุทธศาสนาที่สำคัญ¹ ในการนำคำสอนของพระพุทธศาสนาเผยแพร่แก่ประชาชนไทย การที่พระสงฆ์จะกระทำหน้าที่อันสำคัญยิ่งนี้ได้ พระสงฆ์ควรมีความเชื่อในพระธรรมวินัย เพราะความเชื่อนี้จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างสมัครใจ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนทั่วไป

การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์สามารถพิจารณาได้จากข้อมูลหลายด้าน คือด้านแรกจากวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กันเองและสัมพันธ์กับชาวบ้านตามพุทธบัญญัติ ด้านสองจากพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ที่พยายามรักษาพรหมจรรย์และปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ขัดแย้งกับ² แนวทางระหว่างกลุ่มพระสงฆ์ที่ยังคงรักษาสภาพดั้งเดิมของสถาบันสงฆ์กับกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความเชื่อว่าจะต้องปรับบทบาทและหน้าที่ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของบ้านเมืองในปัจจุบัน ด้านสามจากข้อมูลการศึกษาระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาของท่าน ซึ่งสามารถเป็นกระจุกกระโถนให้เห็นถึงระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ได้ เพราะพระสงฆ์ก็คือลูกชาวบ้านหรือคนไทยที่เข้าไปบวชเรียนในวัดและด้านสี่จากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากแบบสอบถาม การสังเกตและการสัมภาษณ์จากพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครบางส่วน การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้เสนอข้อมูลอย่างเป็นลำดับที่กล่าวมาทั้ง 4 ด้าน และจะได้ทำการวิจัยความเชื่อทางการเมืองของกลุ่มประชากรอื่นๆ เข้ามาเปรียบเทียบกันด้วย เพื่อให้การสรุปในขั้นสุดท้ายมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น รวมทั้งจะได้สรุปวิเคราะห์ให้เห็นว่าสภาพภาพของพระสงฆ์มีผลต่อความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์อย่างไร

¹ ฌมบูรณ สุขสวัสดิราช, พุทธศาสนากับการเมืองและสังคม

(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 1-10.

วิธีชีวิตกับความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์

แนวความคิดที่พิจารณาความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์โดยพื้นฐาน เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับชีวิตของพระสงฆ์ที่ เกี่ยวเนื่องและผูกพันอยู่กับสังคม² แนวความคิดนี้ได้ อธิบายให้เห็นถึงความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์จากด้านชีวิตของพระสงฆ์โดยตรง ซึ่งเป็นชีวิตที่มีความผูกพันอยู่กับหลักพุทธธรรมโดยตลอด ชีวิตทางสังคมของพระสงฆ์นี้สามารถ แยกวิเคราะห์ได้ 2 ด้านคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ในสถาบันสงฆ์โดยกระทำตาม บทบัญญัติต่างๆ ในพระพุทธานุญาต ในพระวินัยของสงฆ์มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนด เขตสีมา อุโบสถ การปวารณา การกรวดน้ำ การสังฆกรรม ซึ่งเป็นพุทธบัญญัติที่ให้ : สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ เป็นต้นว่า การอุปสมบท การระงับอธิกรณ์ ตลอดถึงข้อ กำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพกันตามอาวุโส เป็นต้น

ชีวิตของสงฆ์เป็นชีวิตที่ดำเนินไปบนความสมัครใจ ตั้งแต่ตัดสินใจ เข้าบวชเรียน ในพระพุทธานุญาต และถ้าไม่ปรารถนาที่จะมีชีวิตแบบสงฆ์ก็สามารถลาสิกขาออกจากเพศ บรรพชิตได้โดยเสรี การที่ยังครองผ้าเหลืองอยู่ ก็ยังแสดงว่าพระสงฆ์ผู้นั้นมีความศรัทธา เชื่อถือชีวิตแบบสงฆ์ที่ประกอบด้วยแนวทางแห่งสังฆะ

คำว่า "สงฆ์หรือสังฆะ" เดิมเป็นชื่อสมาชิกสภาในแคว้นสักกะ ซึ่งพระ พุทธเจ้าทรงมีพระสมภารณ์ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุปกครองกันเองในรูปของสภา จึง ทรงให้ชื่อสมาชิกว่า "สังฆะ" หรือเรียกกันทั่วไปว่า "พระสงฆ์" แต่จะเป็นสงฆ์ได้นั้น ต้อง เป็นไปตามกฎของสังฆกรรมนั้นๆ คำว่า "สงฆ์" จึงมีลักษณะสามัคคีธรรมในคณะสงฆ์มา ตลอด และผู้ที่จะเป็นสงฆ์นั้นก็มิใช่ใคร วันคือถูกชาวบ้าน ในทัศนะนี้ พระสงฆ์จึง เป็นอุกขา

² พระราชวรมณี. "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน". ในพุทธศาสนากับ สังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 2513), หน้า 8.

บ้านที่ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย³ โดยเฉพาะปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยวิธีการปกครอง โดยธรรม เป็นต้นว่า ระบบสามัคคีธรรม ความเสมอภาคในหมู่สงฆ์ การใช้เพียงข้าง มากระงับอธิกรณ์ การเคารพกันตามอาวุโสแห่งพรรษา การประชุมปรึกษาหารือกันในการ ทำสังฆกรรมและอื่นๆ การปฏิบัติเหล่านี้แสดงถึงวิถีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ และ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยวิธีการปกครองโดยธรรมกับ ความเชื่อในหลักธรรม เหล่านี้ของพระสงฆ์ ถ้าหลักธรรมดังกล่าวได้รับการปฏิบัติโดยสงฆ์หมู่ มาก สงฆ์หมู่นั้นก็น่าจะมี ความเชื่อในหลักธรรมที่ตนปฏิบัติในการมีชีวิตอยู่ร่วมกับพระสงฆ์อื่น

นอกจากนั้น ถ้าพิจารณาพระสงฆ์ในด้านพระรัตนตรัย พระสงฆ์หมายถึงการ ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงตามหลักพุทธธรรม ปฏิบัติออกจากทุกข์และปฏิบัติธรรม ฉะนั้นพระสงฆ์ จึงมีความหมาย 2 นัย นัยหนึ่งหมายถึงสมาชิกของสังฆะ อีกนัยหนึ่งหมายถึงการปฏิบัติตรง ตามหลักธรรม ถ้ารวม เป็นนัยเดียวกันแล้ว พระสงฆ์จะหมายถึงสมาชิกในสังฆะที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติออกจากทุกข์และปฏิบัติชอบ การปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ นอกจากจะ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยวิธีการปกครองโดยธรรม ที่หมู่สงฆ์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแล้ว ยังหมายถึงหลักธรรมที่เป็นมัชฌิมธรรมและมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่สอนให้พระสงฆ์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติออกจากทุกข์

มัชฌิมธรรม เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยความจริงตามแนวของ เหตุผลบริสุทธิ์ตาม กระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริง เท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะ เข้าถึงสังขธรรมด้วยวิธีการตกเตียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่น ปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยการ เก่งความจริงทางปรัชญา ส่วนมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมครอง ชีวิตของผู้ฝึกอบรมคน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้

³ สัทนาทภิกขุ, พุทธศาสนากับสังคม (พระนคร : แพ่งทิทยา, 2515), หน้า 211-

เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่นสภาพชีวิตของบรรพชิตและภุชงค์ เป็นต้น⁴

การปฏิบัติตามมัชฌิมาธรรมและมัชฌิมาปฏิปทา เป็นการปฏิบัติตามหลักไตรลักษณ์ หลักกรรม หลักเบญจกัณธ์และหลักอริยสัจ รวมทั้งหลักปัจจุสมุปบาท การปฏิบัติหลักธรรมเหล่านี้มีลักษณะสัมพันธ์กับความ เชื่อที่ว่า ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติตามมัชฌิมาธรรม เทศนาและมัชฌิมาปฏิปทา พระสงฆ์ก็น่าจะมีแนวโน้มที่จะเชื่อหลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐาน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ตามพระวินัยความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของพระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากไว้กับภุชงค์ ซึ่งมีปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม รวมตลอดถึงความเป็นอยู่ที่ดีองอาศัย ภุชงค์เป็นประจำ ข้อกำหนดในพระธรรมวินัยนี้บังคับอยู่ในตัวให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันอยู่กับสังคมของภุชงค์ ความผูกพันนี้มีได้กำหนดแค่ในฝ่ายวินัยอย่างเดียวเท่านั้น แม้ในทางธรรม ก็มีพุทธพจน์ตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกถึงภาวะของการพึ่งพาอาศัยอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมของคน เป็นต้นว่า "บรรพชิต พึงพิจารณาเนืองๆว่า ความเป็นอยู่ของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น ร่มคันลวงไปๆ บัดนี้ เราทำอะไรอยู่"⁵

นอกจากนั้น เมื่อกล่าวในด้านคุณธรรม พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พุทธพจน์ที่ตรัสสอนเกี่ยวกับหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์มีอยู่มาก พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนหน้าที่นี้ ตั้งแต่ทรงเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ตัวอย่างที่ว่า

⁴ พระราชวรมณี, พุทธธรรม : กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2526), หน้า 6-7.

⁵ พระราชวรมณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน," หน้า 9.

⁶ พระไตรปิฎก, เล่ม 24, ข้อ 48, หน้า 92.

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มัวเมาการะมากแก่
 เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิณาน
 ปัจจัย เกษัชยวิชาการ

แม้เธอทั้งหลายก็จง เป็นผู้มัวเมาการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย
 จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จง
 ประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ
 บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกัน
 ด้วยอามิสทานและธรรมทานอยู่ประดุจคฤหบดีธรรมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสัจ
 โยชะ เพื่อนำความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยอาการอย่างนี้”⁷

ในพระวินัยยังมีบัญญัติสำหรับรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน
 ให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ให้สถาบันสงฆ์อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพนับถือ
 ทำการอนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง มิใช่
 เพ่งอามิสหรือกลายเป็นการคดโกงกับคฤหัสถ์ เป็นต้นว่า ไม่ให้พระสงฆ์ประจบคฤหัสถ์ ด้วย
 การยอมตัวลงรับใช้เขาในกิจการต่างๆ ไม่ให้⁸ เป็นคนมักขอ⁹ พระวินัยได้กำหนดคบทลงโทษ
 ผู้ทำลายความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ เป็นต้นว่า บัญญัติให้สงฆ์พิจารณาลงปฏิ-
 สาราณียกรรมแก่ภิกษุผู้ทำความผิดต่อคฤหัสถ์ ผู้ทำลายประโยชน์ของเขา ทำให้เขาเดือดร้อน
 ผุหม่ยให้คฤหัสถ์แตกแยกกันหรือรับค่าแล้วไม่ทำจริง¹⁰

พระธรรมวินัยที่ยกมาแสดงนี้ ถือเป็นกรอบสำหรับกำหนดขอบเขตชีวิตทางสังคม
 ของพระสงฆ์ ให้อยู่ในสภาพที่พอเหมาะพอดีและถูกต้อง ช่วยรักษาผลประโยชน์ที่จะเกิด
 จากการปฏิบัติธรรมให้คงอยู่ ช่วยรักษาสถาบันสงฆ์ให้มั่นคง และรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม

⁷ พระไตรปิฎก, เล่ม 25 ข้อ 287 หน้า 314.

⁸ พระไตรปิฎก, เล่ม 1 ข้อ 622 หน้า 421.

⁹ พระไตรปิฎก, เล่ม 2 ข้อ 53 หน้า 16.

¹⁰ พระไตรปิฎก, เล่ม 6 ข้อ 159 หน้า 66.

ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้พอเหมาะพอดี สัมพันธภาพระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนจึงมีลักษณะการพึ่งพากัน โดยประชาชนถวายปัจจัย 4 และอื่นๆ แต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ก็อนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม โดยประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐแก่ประชาชน ทั้งหลักการปกครองโดยธรรม และวิถีชีวิตที่มีธรรม เพื่อการครองชีวิตทั้งระดับสังคมและระดับปัจเจกบุคคล ในหลักการปกครองโดยธรรมมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการยึดมั่นในกัลยาณวัตร การถือธรรมะเป็นใหญ่โดยดำเนินชีวิตที่มีทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตร และการบริหารนิเวศน์วิทยา ส่วนวิถีชีวิตที่มีธรรมมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการสั่งสมสงเคราะห์ การมีจิตใจกว้างขวางขวางกาย ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเป็นพลเมืองดี มีหิริและโอตตปละ มีสติปุริสธรรมและมีความขยันหมั่นเพียร ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ก็ต้องประพฤติธรรมในส่วนของคน เพื่อให้เป็นที่เคารพนับถือของประชาชน เป็นคัมภีร์ การแสวงหาพระสัทธรรม ไม่หลงในโลกธรรม อันมี อาก ยศ ธรรม เสริฐ เป็นเครื่องล่อให้ชีวิตออกจากสมณเพศ

วิถีชีวิตของสงฆ์ในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับประชาชนนั้น มีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์กับความ เชื่อในพุทธธรรมที่ว่าด้วยหลักการปกครองโดยธรรมและการมีวิถีชีวิตที่มีธรรม เนื่องจากพระสงฆ์จำต้องอนุเคราะห์ประชาชนด้วยหลักธรรม เหล่านี้ตามพระธรรมวินัย พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้เข้าใจ ในบางหลักธรรม พระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติด้วย เพื่อเป็นที่เชื่อถือของประชาชน และพระสงฆ์ต้องนำหลักธรรมเหล่านี้เผยแผ่อบรมประชาชน เมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ไปนานๆ น่าจะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างการประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐกับความ เชื่อในคำประกาศนั้น เพราะผู้ประกาศนั้นต้องประพฤติธรรมให้ถูกเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน

แนวความคิด เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เป็นแนวความคิดที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางพุทธศาสนากับการดำรงชีวิตของพระสงฆ์¹¹ โดยพิจารณาเฉพาะด้านความสัมพันธ์เท่านั้น ส่วนด้านระยะเวลาไม่ได้คำนึงถึง

¹¹ พิจารณาเพิ่มเติมได้จากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร), "แนวธรรมวินัย", ใน สามสมัยเถลิง (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2523), หน้า 85

กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับการดำรงชีวิตของสงฆ์มิได้ เป็นสภาวะที่คงที่ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป การดำรงชีวิตของสงฆ์อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ ซึ่งน่าจะชักนำให้ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย เราจึงต้องศึกษาค้นคว้าว่า ความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์อย่างไร

พฤติกรรมทางสังคมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์

พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ เป็นพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสังคมชาวบ้าน และเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นยังอยู่ในกรอบของความสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่มีผู้วิพากษ์ว่าการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ ส่อเค้าไปในทางที่ว่า พระสงฆ์จะเสื่อมคลายจากความเชื่อในพุทธธรรม ดังประโยคที่ว่า

“... ชาวพุทธที่เคยมีพุทธศาสนาเป็นแสงสว่างส่องประทีปธรรมให้เห็นสภาพตัวเองในสังคมมนุษย์ แสงแห่งพุทธธรรมในเวลานี้กำลังมีสภาพหมริบมืดมัวลงกว่าเดิม พระสงฆ์ซึ่งเป็นดวงประทีปแห่งพุทธธรรมในสยามนี้ได้รับการจุดสว่างมาเกือบ 2000 ปี กำลังจะดับวูบลง ตะเกียงซึ่งเป็นแสงแห่งวิชชามีอันเป็นไปอย่างไร กระຈกที่ล้อมตะเกียงมีอันชำรุด หรือลมแห่งอริชชาสามารถพัดกรอกเข้าไปปรบกวานจากภายนอกได้ หรือว่าไส้ตะเกียงเป็น เหม่าและควันจับจนไม่สามารถจะจุดไฟ เปล่งแสงประทีปแห่งธรรมได้”¹²

การตั้งข้อสังเกต เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นภาพของความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ว่า ได้เปลี่ยนแปลงไปจริง และวิพากษ์ไปถึงขั้นที่ว่า พระสงฆ์จะคลายความเชื่อในพุทธธรรมลงไป จึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่เบี่ยงเบนออกจากวิถีชีวิตของสงฆ์ ในทัศนะที่คล้ายกัน มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้เช่นกันว่า

12

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2525), หน้า 3-4.

"เมื่อเวลาผ่านไป สังคมกฤหัสถ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้มาใหม่และ เรียนรู้ วิชาการใหม่ๆ นั้น ยิ่งเห็นห่างกันออกไป หันมาดูสังคมซึ่งที่อยู่ ในวงล้อมของตน เห็นเป็นของแปลกประหลาดคร่ำครึ ไม่สามารถ เข้าใจ เหมือนผู้ที่เกิดอยู่คนละยุคคนละสมัย หรือใช้ภาษาพูดคนละ ภาษา พระสงฆ์ขาดความรู้อัน เป็นสื่อกลางที่รัฐร่วมกันสำหรับชักนำ คนเหล่านั้น เข้าหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขายังไม่รู้ จึงหาทาง เข้าสัมพันธ์กันไม่ได้ ยิ่งเห็นห่างจากกันและไม่เข้าใจกันมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นยังเข้าใจผิด กล่าวร้ายต่อกันอีกด้วย เสี่ยงที่ว่าพระสงฆ์ ไม่ทำงานเอาเปรียบชาวบ้าน ก็เกิดขึ้นโดยนัยนี้"¹³

ในทัศนะนี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางการศึกษาสมัย ใหม่และได้มีการนำวิชาการใหม่ๆ เข้ามา ทำให้กฤหัสถ์กับพระสงฆ์เห็นห่างกัน เพราะไม่ สามารถสื่อสารด้วยภาษาสมัยใหม่ให้เข้าใจกันได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยแล้วทำให้พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ เสื่อมคลายจากการปฏิบัติตาม พุทธบัญญัติและอภิสงฆาจาร เป็นต้นว่า พระสงฆ์ยังคงอยู่ในโลกแห่งธรรม ยังอนุรักษ์แบบแผน เก่าๆ บางอย่าง เป็นต้นว่าการศึกษบาลี ทำให้พระสงฆ์ก้าวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม ซึ่งเน้นไปทางโลกธรรม ผลคือเกิดความไม่เข้าใจกัน

ทั้งสองทัศนะนี้มีเหตุผลด้วยกันทั้งคู่ ซึ่งน่าจะได้รับการวิเคราะห์ตามกระแสแห่ง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่ผ่านมา เพื่ออนุมานให้เห็น เป็นเบื้องต้นว่า ทัศนะใดที่สอดคล้อง กับสภาพการณ์ที่เป็นจริงของสังคมไทย

พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ในสมัยที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศ ไทยในระยะแรก น่าจะมีพฤติกรรมทางสังคม เหมือนอย่างพระสงฆ์ในยุคแรกที่มีการประดิษฐาน พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ซึ่งเจริญรุดคืบแบบอย่างพระพุทธเจ้า กล่าวคือพระพุทธ เจ้าทรงจาริกเข้าถึงผู้คน เป็นจำนวนมาก ทรงชักจูงคนขึ้นสูงให้ละความมั่งมีศรีสุข ออกบวช ศึกษาเข้าถึงธรรมของพระองค์แล้วร่วมทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชน ด้วยการจาริกไป เข้าถึงคนทุกชั้นวรรณะและทุกถิ่นที่ไปถึงได้ ทำให้บำเพ็ญประโยชน์

13

พระราชวรานูณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", หน้า 21-22.

ได้กว้างขวาง¹⁴ ดังนั้น ในระแวกแรกแห่งการเผยแผ่ศาสนาพุทธในประเทศไทย พระเถระ
 ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมาก ในการใช้วิธีการเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อนำธรรมให้เข้า
 ถึงประชาชน ซึ่งอาจเรียกกระแสรุ่นนี้ว่า ระแวกออกไปหาประชาชน¹⁵

ในระยะต่อมา พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในแผ่นดินไทยแล้ว เกิด
 มีสถาบันสงฆ์ขึ้น เป็นหลักฐาน โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นโครงสร้างและบุคลากรทางพุทธศาสนา
 ที่สำคัญ วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่เกือบทุกอย่างในชีวิตของราษฎร
 วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย¹⁶ พระสงฆ์กลายเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เพราะ
 เป็นผู้มีความรู้ทางธรรม ทางอักษรศาสตร์และอื่นๆ พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ก็ได้
 เปลี่ยนแปลงไปในระยะนี้ คือแทนที่จะจาริกออกไปเผยแผ่หลักธรรมให้เข้าถึงประชาชนก็เพียง
 รอคอยอยู่ที่วัด คอยอนุเคราะห์ประชาชนซึ่งเป็นชาวพุทธ คอยรอรับพิจารณาปัญหาและเรื่อง
 รวาทต่างๆ ที่ชาวบ้านชาวเมืองจะนำมาถามและปรึกษาที่วัด กระบวนการที่จะให้เกิดภาวะนี้
 ได้ต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร และระยะรอรับอาราธนา ก็เป็นระยะที่ยาวนานติดต่อกัน
 มาหลายร้อยปี¹⁷

¹⁴ พระราชวรมณี, พุทธธรรม, หน้า 5.

¹⁵ พระราชวรมณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน," หน้า 14.

¹⁶ เป็นต้นว่า วัดเป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานพยาบาล เป็น
 ที่พักผ่อนเดินทาง เป็นสโมสรสันตนาการ เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาล เป็นที่ใกล้เคียง
 ขั้วคิพาท เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ เป็นศูนย์กลาง
 ของการบริหารระดับหมู่บ้านและตำบล และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ไปรอ่าน
 รายละเอียดได้จาก แสง จันทร์งาม, "พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน", สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 6(ธันวาคม, 2511 - กุมภาพันธ์, 2512), หน้า 6-17.

¹⁷ พระราชวรมณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", หน้า 15.

ในระยะรอรับอาราธนา¹⁷ ระบบความ เชื่อถือและวิธีการปฏิบัติต่างๆ ตามความเชื่อ นั้นถูกทำสืบทอดกันจนวาง เป็นแบบฉบับ กลายเป็นพิธีกรรมที่ต้องยึดถือตายตัว เพื่อคุณค่าในความ ศักดิ์สิทธิ์และความงาม เป็นต้น โดยที่ภาวะ เช่นนี้ดำเนินสืบเนื่องมาไม่ขาดสาย โดยไม่มีอะไร มากกระทบหรือขัดขวาง ทำให้มีความคาดหวังในองค์พระสงฆ์ในลักษณะที่ต้องมีพฤติกรรมทาง สังคมที่สังคมไทยพึงปรารถนา เป็นต้นว่า พระสงฆ์ต้องมีความสำรวม มีศีลมีวินัย การ ประพฤติปฏิบัติต่อชาวบ้านก็เป็นไปด้วยอัธยาศัยอันงดงามและมี เมตตาธรรม ซึ่งเป็นพฤติกรรม ทางสังคมที่มีการคาดหมายว่า มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย ถ้าพระสงฆ์มีความ เชื่อใน พระธรรมวินัย ก็น่าจะมีพฤติกรรมทางสังคมที่ถูกต้องตามหลักธรรม

เมื่อสังคมไทย เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะมีการศึกษาสงครามหรือการรับวัฒนธรรม ตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่เข้ามา ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่เกิดขึ้นนี้จะมีผลกระทบต่อ พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ เป็นต้นว่า เจ้าพระฝางตั้งคณะเป็นใหญ่ตั้งที่ยังครองผ้าเหลือง¹⁸ ด้วยเหตุที่พระสงฆ์จำนวนหนึ่งประพฤติหรือมีพฤติกรรม เบี่ยงเบนออกจากบันทึกฐาน ของพระธรรมวินัย ผู้ปกครองบ้านเมืองจึงได้ เข้าช่วยอนุเคราะห์ให้พฤติกรรมทางสังคมของ พระสงฆ์มีความถูกต้องตรงตามหลักพุทธธรรม โดยการออกระเบียบข้อบังคับบ้าง กฎหมาย บ้าง เพื่อให้บังคับกับพระสงฆ์และบรรพชิตที่มีความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากกฎหมาย คณะสงฆ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ออกมาเพื่อให้พระสงฆ์ประพฤติตามพระธรรมวินัย เพราะพระองค์ ทรงเห็นว่าสิกขาบท วินัยเป็นแต่เพียงข้อบังคับ ไม่มีการลงโทษอย่างแรง จึงออกกฎหมาย คณะสงฆ์เพื่อ เกื้อกูลพระธรรมวินัย แสดงว่าต้องมีพระสงฆ์ประพฤตินอกพระธรรมวินัยจริง จนต้องมีการตรากฎหมายออกมาถึง 10 ฉบับ¹⁹ ในรัชกาลที่ 4 มีประกาศเกี่ยวกับคณะสงฆ์ อีก 31 ฉบับ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการห้ามสูบฝิ่น การห้องร้องพระสงฆ์ การประพฤติอนาจาร

¹⁷

พิจารณาเพิ่มเติมได้จาก เสถียร ไชยนิรันดร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาฉบับ มัชฌิมสาร ภาค 2 (กรุงเทพฯ : มตามกุฎราชวิทยาลัย, 2519), หน้า 204.

¹⁸

สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 12-25.

การเที่ยวเตร่ การบอกรับแหงหวาย การลักเพศ เป็นต้น²⁰ ในรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่ พระปกครองพระ ก็ได้มีการประกาศของคณะสงฆ์ออกมาห้ามพระสงฆ์สะสมอาวุธ ไม่ให้สูบฝิ่น เสพสุราเมรัย เล่นการพนัน เล่นผจญสัตว์ เล่นแข่งเรือ เล่นค่นองในการสาว การเทศน์ ตีพิณพาทย์ เล่นหนังและเป็นพ่อค้า²¹

ความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ที่มีการศึกษามาก่อนมา มักมุ่งประเด้นความสนใจไปที่การสูญเสียบทบาททางสังคมไปให้แก่ฝ่ายข้าราชการ เป็นต้นว่า บทบาทครู นักสังคมสงเคราะห์ นายแพทย์ ตุลาการและอื่นๆ คงเหลือไว้แต่บทบาทอันเนื่องด้วยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา มูลเหตุที่ทำให้สูญเสียบทบาทเหล่านี้มีหลายประการ คือ สถาบันราชการแบบใหม่รับเอาบทบาทเดิมของพระสงฆ์ไปดำเนินการเอง เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ศาล เป็นต้น พระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้และเกี่ยวข้องกับความเป็นสมัยใหม่ พยายามยึดถือและฝืนเอาสภาพเดิมให้คงอยู่ในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงงั้นให้จงได้ และการสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์²² มูลเหตุเหล่านี้ยังทำให้ฐานะของพระสงฆ์ในความรู้สึกของคนรุ่นใหม่ลดต่ำลง เห็นได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ค้อยทางสติปัญญา การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของพระสงฆ์โดยการสูญเสียบทบาททางสังคมไปนี้ ไม่มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ที่เปียงเบนออกจากปกติสถานทางพระธรรมวินัย แต่การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นแกนกลางของกิจกรรมทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านใน 70-80 ปีที่ผ่านมา

การศึกษาวิจัยที่ช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบันได้ชัด

20. ชุมนุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2404 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2511), หน้า 63-65.

21. อธิวิวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี, หน้า 192-195.

22. พระราชวรมณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", หน้า 19-20.

เจนซีน คือผลงานวิจัยของวิลเลียม เคลาสเนอร์ ใน Reflections on Thai Culture²³
 ผลงานฉบับนี้ได้พยายามแสดงให้เห็นว่า เมื่อสังคมหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป จะมีผลทำให้
 พฤติกรรมของชาวบ้าน เปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านก็มีพฤติกรรมทาง
 สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมนี้มีผลต่อความเชื่อในพระพุท-
 ศาสนาทั้งของชาวบ้านและของพระสงฆ์

งานวิจัยที่หมู่บ้านหนองฆอน จังหวัดอุบลราชธานีของเคลาสเนอร์ เริ่มในปี
 พ.ศ. 2498 ซึ่งในระยะแรกๆ เคลาสเนอร์ พบว่า พระสงฆ์เป็นแกนกลางของกิจกรรม
 ทางจารีตประเพณีของหมู่บ้าน โดยมีบทบาทในทางขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ
 พระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทเดียวในหมู่บ้านที่มีสิทธิไม่ต้องทำงานออกแรงในการแสวงหาปัจจัยยัง
 ชีพขั้นพื้นฐานสำหรับตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้มีเวลาศึกษาอย่างเพียงพอในอันที่จะเป็นผู้นำทางสติ-
 ปัญญาของชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ยังใช้ร่างกายสำหรับงานประเภทว่านรวม เป็นต้นว่าการขุด
 บ่อน้ำสาธารณะ ระบบการแบ่งแรงงานตนเองและร่างกายในสังคมหมู่บ้าน เช่นนี้มีข้อที่น่าสังเกต
 หลายประการ คือ ประการแรก ทุกคนมีสิทธิที่จะอุปสมบท ความยากจนไม่ได้เป็นอุปสรรค
 หรือแรงสนับสนุน การจะเป็นพระสงฆ์ได้นานเพียงใด ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งทางจริยธรรม²⁴
 ถ้าสามารถปฏิบัติพระธรรมวินัยได้ก็อยู่ได้ ประการที่สอง แรงจูงใจที่จะเข้ามาบวชเป็นพระ-

²³ มีสรุปใน William J. Klausner, Reflections on Thai Culture
 (Bangkok : The Siam Society, 1984), pp. 105 - 118.

²⁴ จริยธรรมในที่นี้หมายถึงข้อประพฤติปฏิบัติความดีธรรมหรือการถือเอาประโยชน์
 จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายหรือการรู้จักกฎธรรมชาติดี แล้ว
 นำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ ส่วนศีลธรรมหมายถึงคำสอนเกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลาย
 หรือธรรมชาติดีและความ เป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายหรือกฎธรรมชาติดี ทั้งศีลธรรมและ
 จริยธรรมก็พิจารณาารวมกันได้เป็นพุทธธรรม : รศก พระราชวรมณี, พุทธธรรม, หน้า 7.

สงฆ์ มิได้อยู่ที่ฐานะ หากอยู่ที่การอยู่อย่างจนที่สุด แล้วทำประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด และประการสุดท้าย พระสงฆ์อยู่ในความควบคุมของผู้นิรโทษกรรมในระดับหนึ่ง เพราะปัจจุบัน²⁵ ยังชีพขั้นพื้นฐานต้องขึ้นอยู่กับชาวบ้าน

ใน 20 ปีต่อมา ทุกอย่างในหมู่บ้านก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้นว่าการคมนาคมสะดวกขึ้นมีไฟฟ้าใช้ ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการทางวัตถุเพิ่มขึ้น จึงเกิดมีความคิดที่จะแข่งขันกันในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้²⁶ ได้เริ่มขึ้นในสังคมเมืองก่อน และมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์มาก่อน เป็นต้นว่า พระสงฆ์ในเมืองบวชเรียนอยู่จำพรรษาน้อยลง เพราะการทำเลี้ยงชีพต้องแข่งขันและต้องมีเวลามากขึ้น การอุปสมบทโดยทั่วไปเป็นไปตามประเพณี มิใช่มีความต้องการที่จะสืบพระศาสนา พระสงฆ์ก็มิได้อยู่ในสายตาของชาวเมืองอย่างใกล้ชิด เมื่อหมู่บ้านเจริญขึ้น การอุปสมบทบุตรชายเปลี่ยนเป็นบวชระยะสั้น 7 วัน 15 วันหรือ 1 เดือน เพราะชาวบ้านจะทำแค่นั้นอย่างเดียวไม่พอ ยังต้องทำงานอย่างอื่นๆ ด้วย นาก็อาจต้องมีละ 2 คน ถ้าชาวบ้านจะบวชบุตรชายนานๆ ก็อาจมีจุดประสงค์อย่างอื่นๆ เช่นจะให้ได้เรียนสูงๆ ขึ้นไป เพราะไม่มีรายได้อะไรที่ส่งให้เรียนได้ในระบบการศึกษาของรัฐ จึงต้องพึ่งวัด สถาบันสงฆ์จึงกลายเป็นทางผ่านเหมือนสถาบันการศึกษาทั่วไป และในที่สุดชาวบ้านก็ค่อยๆ ห่างวัดออกมา แม้แต่คนเฒ่าชราาก็ไปทำบุญ ไปรักษาศีลอยู่วัดน้อยลง เพราะจะต้องเฝ้าบ้าน ในขณะที่ถูกหลานไปทำงานในไร่²⁷ แม้ว่าพระสงฆ์ยังต้องพึ่งปัจจัย 4 จากชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ก็มิได้อยู่ในสายตาของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด เหมือนเดิม

ข้อค้นพบจากกรณีศึกษาเชิงภาคต่างๆ พอที่จะอนุมานได้ว่า การจัดระเบียบสังคมสมัยใหม่ ได้ลดบทบาทของพระสงฆ์ออกจากชีวิตจริงของคนสมัยนี้ โดยเฉพาะในสังคมเมือง

²⁵ มีรายละเอียดใน Klausner, Reflections on Thai Culture, pp. 107-110.

²⁶ เป็นข้อสังเกตของพระราชวรมุนี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน";

²⁷ เรื่องเดียวกัน..

ให้คง เหลือแต่บทบาทในพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นพิธีกรรมที่ไม่อาจจะสื่อสารถึงแก่นพุทธธรรมได้อย่างสมบูรณ์และได้ทำให้ชาวบ้านชาวเมืองเห็นห่างจากพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์อยู่นอกสายตาของชาวบ้านที่จะช่วยดูแลเอาใจใส่ พระสงฆ์บางส่วนก็มีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นต้นว่า เป็นพระพาณิชย์ทุกรูปแบบ การทำเครื่องราง ปลูกเสก รตนน้ำมนต์ สะเดาะเคราะห์ ดูหมอน เจิมป้าย ทำเสน่ห์ ทำวัดถมงคล ไม้ทวย และเข้าทรง²⁰ แม้จะเป็นการสนองความต้องการของคนสมัยปัจจุบันบางส่วน แต่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความโลภและความหลงของพระสงฆ์บางรูปโดยแท้ พฤติกรรมเช่นนี้อธิบายทางหลักธรรมเป็นอย่างอื่น ๆ ไม่ได้ นอกจากจะกล่าวว่า พระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมเช่นนั้น ไม่มีความเชื่อในพุทธธรรมบางหมวดหมู่

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางสังคมและความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ พอที่จะเห็นแนวโน้มว่า เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ทำให้พระสงฆ์กับฆราวาสเห็นห่างจากกัน ความเห็นห่างนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การช่วยเหลืออนุเคราะห์ซึ่งกันและกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสลดน้อยลงไป พระสงฆ์ส่วนใหญ่จึงสูญเสียบทบาททางสังคมไปให้แก่หน่วยราชการต่างๆ และยังทำให้การสอดส่องดูแลพฤติกรรมของกันและกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านหมดไปหรือลดน้อยลงไป พระสงฆ์บางส่วนจึงถูกกล่าวหาว่า มีพฤติกรรมทางสังคมที่เบี่ยงเบนออกจากพระธรรมวินัยต่างๆ นานา ทำให้มีความสงสัยว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์จะเบี่ยงเบนออกไปด้วย ซึ่งสมควรจะได้มีการศึกษาว่า มีความโน้มเอียงใน ความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไรและไปทางใด

ความโน้มเอียงของความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ : งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวพุทธในประเทศไทยได้มีการวิจัยค้นคว้ามานาน และเป็นการศึกษาที่กระทำติดต่อกันมาเป็นเวลานาน จนมีข้อมูลมากพอที่จะนำมาประ-

²⁰

พระสงฆ์บางรูปอ้างว่า พฤติกรรมทางสังคมเช่นนี้เป็น การให้กำลังใจชาวบ้านไปรดอ่านพระไตรปิฎกคาถา (ระแบบ ฐิติญาไย). ข้อข้องใจผู้ไม่ธรรม (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, 2525), หน้า 74.

มวด เป็นแนวโน้มของความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนไทย ซึ่งรวมทั้งพระสงฆ์ด้วย การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ผ่านมา แม้จะไม่ได้แยกแยะว่าชาวพุทธหมายถึงใครบ้าง แต่ก็เป็นการศึกษารวมๆ กันไปทั้งพระสงฆ์และฆราวาส เพราะพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง พระสงฆ์ก็เป็นถูกชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่ออย่างไร เมื่อบวชเรียนในสถานสงฆ์จะนำความเชื่อนั้นติดตัวเข้าไปด้วย และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เคยอุปสมบทมาแล้ว เกือบทั้งสิ้น การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวพุทธ จึงเกิดจากการค้นคว้าความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ด้วย

นักสังคมวิทยา - มานุษยวิทยาได้นำแนวความคิด เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมชาวบ้าน²⁹ มาศึกษาระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวพุทธในเมืองไทยมานานประมาณ 10 กว่าปี ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนไทยอย่างกว้างขวาง แนวความคิดนี้อธิบายว่า ความเชื่อในวัฒนธรรมของมนุษย์มี 2 ระดับและทั้งสองระดับนี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือวัฒนธรรมระดับแรก เป็นความเชื่อตามกฎเกณฑ์ดั้งเดิมที่มีผู้บัญญัติไว้ วัฒนธรรมหลักนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มเกิดขึ้นในเมืองซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของความเจริญและเป็นที่ยึดรักษากฎเกณฑ์แห่งความถูกต้อง เป็นต้นว่า ความเชื่อทางศาสนา กฎหมายและประเพณีต่างๆ เพื่อให้อยู่ในลักษณะที่เป็นของแท้ เมื่อมีการกระจายวัฒนธรรมหลักออกไป วัฒนธรรมหลักจะถูกผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นที่รับเข้าไปจนกลายเป็นวัฒนธรรมชาวบ้าน ความเชื่อในวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่เป็นความเชื่อแบบผสมผสานหรือเป็นความเชื่อที่ไม่ใช่ของแท้

ถ้านำแนวความคิดนี้มาศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวพุทธก็จะพบว่า วัฒนธรรมหลักของชาวพุทธคือหลักคำสอนในพระไตรปิฎก และผู้ที่มีหน้าที่รักษาและเผยแผ่หลักพุทธธรรมเหล่านี้คือพระสงฆ์ แต่ไม่ได้หมายถึงพระสงฆ์ทั่วไป พระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจและความเชื่อในพุทธธรรมอย่างถูกต้อง เป็นพระสงฆ์ส่วนน้อย ที่มีปริยัติศึกษาสูงเท่านั้น ส่วนพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วไปมีวัฒนธรรมชาวบ้าน คือมีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ผสมผสาน เข้ากับ

²⁹

เป็นแนวความคิดของ Robert Redfield, Peasant Society and Culture (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), pp. 41-42.

ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมทางศาสนาและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อซึ่งมีทั้งพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์³⁰ ไปพร้อมกันในสังคมไทย

นักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศหลายท่านได้พยายามศึกษาระบบความเชื่อทางศาสนาของคนไทย แล้วมีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นหลายประการ ซึ่งพอประมวลสรุปได้ดังนี้

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนาตามหลักคำสอนและแบบชาวบ้าน (Doctrinal and Popular Buddhism)³¹ กลุ่มที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาตามหลักคำสอนจะยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางในพระไตรปิฎก ปฏิเสธหลักการ คำสอน พิธีกรรมและวิธีปฏิบัติอื่นๆ ที่มีได้ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะไม่เชื่อในไสยศาสตร์และพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ และกลุ่มที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จะมีความเชื่อในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ได้ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์³²

2. ความเชื่อทางพุทธศาสนา ไสยศาสตร์และไตรศาสตร์ ได้มีการแบ่งระบบความเชื่อทางศาสนาของคนไทยออกเป็น 3 ระบบใหญ่ๆ คือ ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและระบบความเชื่อทางไตรศาสตร์ การจำแนกระบบความเชื่อของคนไทยนี้มีค้ำชูอยู่ที่ลักษณะและชนิดของ

³⁰ เป็นแนวความคิดของอมรา พงศาพิชญ์, "พุทธศาสนาชาวบ้าน", วารสารสังคมศาสตร์, 13 (กรกฎาคม, 2519), หน้า 32.

³¹ William J. Klausner, "Popular Buddhism in Northeast Thailand," in Reflections on Thai Culture, pp. 129-145.

³² Phya Anuman Rajadhor, "Popular Buddhism in Thailand", in Life and Ritual in Old Siam (New Haven : HRAF Press, 1961).

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทยเคารพบูชา เช่น พระพุทธรูป เทวรูป มีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เป็นต้น ³³

3. ความเชื่อทางธรรมและทางโลก ได้มีการแบ่งระบบความเชื่อทางศาสนาของคนไทยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มที่มีความเชื่อในทางธรรม ซึ่งมีความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของระบบความเชื่อ เพราะกิจกรรมทางพุทธศาสนามีวัดเป็นศูนย์กลางและมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่เน้นกิจกรรมทางธรรมและชักชวนให้ประชาชนดัดใจเลส และกลุ่มที่มีความเชื่อในทางโลก ซึ่งมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เป็นแกนหลัก เพราะกิจกรรมทางศาสนาพราหมณ์เน้นกิจกรรมทางโลก ซึ่งบางครั้งก็ขัดต่อหลักคำสอนในพุทธศาสนา ส่วนความเชื่อในไสยศาสตร์นั้น เป็นความเชื่อที่ไม่มีระบบที่เห็นได้ชัด จึงเป็นความเชื่อที่แทรกอยู่ใน 2 กลุ่มความเชื่อข้างต้น ³⁴

4. ความเชื่อทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ ได้มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในไสยศาสตร์ว่าเป็นสิ่งที่ซับซ้อน มีทั้งความขัดแย้ง ความสนับสนุนกัน โดยเฉพาะผู้ประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรม เป็นผู้มีความรู้ทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ไม่ว่าหมอผีหรือพราหมณ์เป็นผู้เคยบวชเรียนมาแล้ว เกือบทั้งสิ้น ³⁵

³³ Robert Textor, "An Inventory of Non-Buddhist Supernatural Objects in Central Thai Village," (Unpublished Ph.D. Thesis, Cornell University Press, 1960).

³⁴ A. Thomas Kirsch, "Phu-Thai Religious Syncretism : A Case Study of Thai Religion and Society," (Unpublished Ph.D. dissertation, Harvard University, 1967).

³⁵ S.J. Tambiah, Buddhism and the Spirit Cults in North-East Thailand (Cambridge : Cambridge University Press, 1970).

การแบ่งแยกกลุ่มความเชื่อทางศาสนาของชาวพุทธของนักวิชาการต่างๆ เป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างหนึ่งว่า ในระบบความเชื่อทางศาสนาของคนไทย มีความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นแกนกลางสำคัญ และมีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์กับในไสยศาสตร์ เป็นองค์ประกอบ³⁶ และเมื่อจำแนกความเชื่อทางศาสนาออกเป็น 3 ระบบ จะมีลักษณะดังนี้

1. ความเชื่อทางพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบศาสนพิธี
2. ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ มีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม
3. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ มีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

ส่วนชาวพุทธทั่วไปน่าจะมีความเชื่อทั้ง 3 ส่วนนี้ปะปนกันจนแยกไม่ออก บางครั้งความเชื่อนั้นก็ขัดแย้งกัน บางครั้งก็เกือบลูกกัน ถ้าพิจารณาเฉพาะพระสงฆ์จะพบว่า พระสงฆ์เป็นลูกชาวบ้านหรือ เป็นชาวบ้านชาวพุทธ ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีแนวโน้มเอียงที่จะมีความเชื่อทั้ง 3 อย่างดังกล่าว แต่เมื่อชาวพุทธได้เข้ามาขเรียนในสถาบันสงฆ์นานเข้า ก็น่าจะสามารถแยกแยะพิธีกรรมต่างๆ ออกจากกันได้ และถ้าปฏิบัติตามกิจวัตรของผู้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา 10 ประการ³⁷ พระภิกษุนั้นก็น่าจะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่าความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์

อย่างไรก็ดี เราอาจจะจำแนกความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ก็คือกลุ่มแรก เป็นพระสงฆ์ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบเก่า ที่นั่งรอรับการอาราธนาจากชาวบ้าน ทำหน้าที่ปฏิบัติธรรมะและเผยแผ่พุทธธรรมโดยการเทศน์เป็นหลัก มีทัศนะที่เป็นอนุรักษนิยมในทางหลักธรรม เน้นการอบรมหลักธรรมทางจิตใจ เป็นสำคัญ พระสงฆ์กลุ่มนี้จะ

³⁶ เรื่องนี้สอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อส่วนกลางและส่วนรอบนอก (The Central-Peripheral Belief) ของ Milton Rokeach, The Open and Closed Mind (New York : Basic Books, 1960), pp. 57-60.

³⁷ ได้แก่ ปิณฑพชาติ กวาดวัด ปรงอาบัติ ทำวัตรสวดมนต์ ขวนขวยบัจจเวกและภาวนา อุปัฏฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ บริหารสิ่งของและร่างกาย ขวนขวยเขียนธรรมวินัย เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจสงฆ์ ดำรงตนให้บริสุทธิ์ ในพุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวช (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบุษยา, 2524). หน้า 37-34.

ไม่ออกจากวัดไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของฆราวาส³⁸ กลุ่มสอง เป็นพระสงฆ์ที่มีความ เชื่อทาง พุทธศาสนาแบบใหม่ มีการวินิจฉัยพุทธธรรมสาระในลักษณะที่เกื้อกูลประชาชน พระสงฆ์กลุ่ม นี้จะจาริกไปช่วย เหลือประชาชน เพราะมีทัศนะอันกว้างขวางในหลักพุทธธรรม เป็นต้นว่า มีการวินิจฉัยคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า พระสงฆ์ต้องจาริกไปช่วย เหลือประชาชน การช่วย เหลือนี้มีการขยายความหมายให้มากกว่าการช่วย เหลือทางจิตใจและศาสนพิธี เท่านั้น แต่ยัง ช่วยในด้านวัตถุคือการพัฒนาการศึกษา วิชาชีพ อนามัย การเกษตร การโภชนาการ การออมทรัพย์ และการปลูกเร้าให้มีจิตใจช่วย เหลือกัน ลดขยายมุขและมีศีลวินัยและยังได้ มีการพยายามพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์ โดยเข้มงวดให้ประพฤติตามพระวินัย เพื่อ เป็นแบบ อย่างแห่งความถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา³⁹ และกลุ่มสาม เป็นพระสงฆ์ที่มีความ เชื่อทางพุทธ- ศาสนาแบบชาวมัย คือมีความ เชื่อทางพุทธศาสนาปะปนกันกับความ เชื่ออื่นๆ พระสงฆ์เหล่านี้ จะมีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม เป็นต้นว่า ชอบประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาพรหมณ์ในเรื่องการเกิด การตาย การโกนจุก การแต่งงาน การตั้งชื่อและอื่นๆ ซึ่ง เป็นพิธีสังสการหรือพิธีกรรมที่ทำให้บริสุทธ์ของวาระพระพรหมณ์⁴⁰ และคนไทยบางส่วนได้ นำมาดัดแปลงใช้จนกลายเป็นพิธีกรรมของชาวมัยในที่สุด

โดยสรุปจากผลงานการวิจัยแล้ว พระสงฆ์ไทยมีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อทางพุทธ ศาสนา เป็นส่วนใหญ่ มีพระสงฆ์เพียงส่วนน้อย เท่านั้นที่มีความ เชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวมัย แนวโน้มของการมีความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์นี้ น่าจะมีการศึกษาต่อไปว่า พระสงฆ์

38

พระภิกษุณี, "คำอนุโมทนา," ใน คำของพระกับชะตากรรมของชนบท

(กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2526).

39

สมบูรณ์ สุขสำราญและพลศักดิ์ จิรโกภกิจ, บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

(กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2526), หน้า 15-29.

40

จำนงค์ ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียภาค 1 (กรุงเทพฯ : ราช

บัณฑิตยสถาน, 2512), หน้า 497-430.

มีความเชื่อทางพุทธศาสนาในลักษณะใด หรือมีความเชื่อในแต่ละหลักธรรมเป็นอย่างไร เพื่อที่จะยืนยันให้ละเอียดลงไปว่า แนวโน้มของความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีการศึกษาริวิจัยผ่านมามีความถูกต้องคือสถานการณ์ในปัจจุบันเพียงใด

ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

เมื่อการศึกษาริวิจัยที่ผ่านมา ต่างมุ่งชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ไทยมีความเชื่อทางศาสนาหลายแบบ แม้ว่าความเชื่อทางศาสนาของพระสงฆ์จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นแกนความเชื่อ แต่ยังมีพระสงฆ์บางกลุ่มมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ผสมผสานอยู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนา เพราะมีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า พระสงฆ์บางรูปมีพฤติกรรมทางสังคมที่เบี่ยงเบนออกจากพระธรรมวินัย ก็น่าจะแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อทางศาสนาหลายอย่างผสมกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อตรวจสอบให้แน่ชัดว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นอย่างไร และหลักพุทธธรรมที่จะนำมาทดสอบก็เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างหมู่สงฆ์ด้วยกันและพระสงฆ์กับประชาชน หลักพุทธธรรมที่ว่านี้ประกอบด้วยอริยสัจและเบญจขันธ์ ไตรลักษณ์และกรรม หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิธีชีวิตที่มีธรรม ซึ่งจะได้เสนอข้อมูลการวิเคราะห์ความเชื่อในพุทธธรรมเหล่านี้เป็นลำดับดังนี้

1. ความเชื่อในอริยสัจและเบญจขันธ์ หลักอริยสัจและเบญจขันธ์ถือเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่พระสงฆ์จะต้องมีความเชื่อ เพราะอริยสัจเป็นหลักธรรมที่สอนให้บุคคลมีเหตุผล มีหลักการ มีปัญญา มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และเป็นหลักความเป็นจริงกลางๆ ที่สอนให้ลดความเห็นแก่ตัว อย่างมีสติในการยึดมั่นถือมั่น และรู้ว่าทุกข์สุขเกิดจากใจ ด้วยธรรมที่ทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ⁴¹ ส่วนหลักธรรมเบญจขันธ์สอนให้รู้ว่ารูป วิทยาณ เวทนา สัญญาและสังขาร เป็นสิ่งไม่เที่ยง เนื่องจากมนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะยึดถืออยู่เสมอว่า ตัวตนที่แท้ของคนมีอยู่ในรูปใดรูปหนึ่ง บ้างก็ยึดเอาจิตเป็น

⁴¹

พระไตรปิฎก. เล่ม 25. หน้า 15.

⁴² ตัวคน บ้างก็ยึดว่ามีสิ่งที่เป็นตัวคนอยู่ต่างหากแฝงซ่อนอยู่ในจิตนั้น ซึ่งเป็นเจ้าของและเป็น
ตัวการที่คอยควบคุมบัญชาการและใจอีกชั้นหนึ่ง การแสดงชั้น 5 นี้มุ่งให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า
สัตว์ มุคคธ ตัวคน เป็นต้นนั้น เมื่อแยกออกไปแล้วก็จะพบแต่ส่วนประกอบ 5 ส่วนเหล่านี้เท่า
นั้น ไม่มีสิ่งอื่นเหลืออยู่ที่จะมาเป็นตัวคนต่างหากได้ เมื่อพระสงฆ์มีความเชื่อใน เบญจขันธ์
ว่ามีอยู่อย่างสัมพันธ์และอาศัยซึ่งกันและกัน ก็จะไม่มีความเห็นผิดว่าขาดสูญหรือว่าเที่ยง ⁴³

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความโน้มเอียงที่จะมีความเชื่อใน
อริยสัจและ เบญจขันธ์ (ตารางที่ 4) โดยเฉพาะมีความเชื่ออย่างมากในมัชฌิมาปฏิปทา
เบญจขันธ์เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงและการไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่มีความเชื่อน้อยในเรื่องทุกข์สุขเกิดจาก
จิตใจ

ตารางที่ 4 ความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์

ข้อ	อริยสัจและ เบญจขันธ์	ระดับความเชื่อ			\bar{X}	SD.
		1	2	3		
1.	มัชฌิมาปฏิปทา				2.645	0.729
2.	เบญจขันธ์เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง				2.077	0.431
3.	ทุกข์สุขเกิดจากจิตใจ				1.220	0.603
4.	การไม่ยึดมั่นถือมั่น				2.551	0.790
ค่าเฉลี่ย					2.219	0.521

ข้อในแบบสอบถาม : คัดนี้ 1 = เชื่อน้อย 2 = เชื่อกลางๆ 3 = เชื่อมาก

⁴² พระไตรปิฎก, เล่ม 16, ข้อ 231, หน้า 114

⁴³ พระราชวรมณี, พุทธธรรม, หน้า 17.

ข้อค้นพบนี้มีลักษณะสอดคล้องกับข้อค้นพบของสุทวดี คุณวัฒน์ ที่ทำการวิจัยความเข้าใจ
 หลักธรรมของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยพบว่า นักศึกษาระดับปริญญาตรีคิดว่าตัวเองมีความ
 เข้าใจในหลักธรรมอริยสัจพหุสมการ⁴⁴ อย่างไรก็ดีถ้าพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ความเชื่อ
 เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการณได้ ดังจะเห็นได้จากการวิจัยด้วยวิธีสัมภาษณ์ในข้อ
 ที่ว่าด้วยหลักสัมมาอาชีวะ ที่แตกต่างกันระหว่างพระสงฆ์ในรัชกาลที่ 3 กับในรัชกาลปัจจุบัน
 ในรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานถึงสมเด็จพระสังฆราชและพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่
 ผู้เฒ่าว่า พระองค์จะทรงบัญญัติเก็บอากรค่าน้ำและอากรสุรา จะเป็นโทษหรือเป็นคุณต่อหลัก
 สัมมาอาชีวะในมรคมีองค์ ๐ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ได้วินิจฉัยว่า ไม่ขัดกับหลักสัมมาอาชีวะ เพราะ
 การเก็บอากรน้ำและสุราไม่มีเจตนาไปส่ง เสริมให้มีการประกอบอาชีพนี้ให้ยิ่งๆ ขึ้น มีแต่จะ
 ผลการผลิตสุรา ให้คนดื่มน้อยลง จึงไม่มีผลต่อ บุญกุศลใดๆ⁴⁵ มาถึงรัชกาลปัจจุบัน สม-
 เด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) ทรงมีพระดำริกิจการอันขัดต่อศีลธรรมจากประชาชนชาวไทย
 โดยทรงเห็นว่าสิ่งที่ได้จากกิจการเหล่านี้ไม่คุ้มกับสิ่งที่จะต้องเสียไป⁴⁶ ทัศนะเช่นนี้เป็นสิ่งสนับสนุน
 ได้เป็นอย่างดีว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์

2. ความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรม ในหลักพุทธธรรม ไตรลักษณ์ถือเป็นหลัก
 ธรรมที่ว่าด้วยสามัญลักษณ์ ซึ่งพระสงฆ์จะต้องมีความ เชื่อเป็นเบื้องต้น เพราะไตรลักษณ์
 เป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์รู้จักสภาวะอันแท้จริงของสรรพสิ่ง ว่ามีความไม่เที่ยงแท้ (อนิจจตา)
 หรือความไม่คงที่ ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วต้องเสื่อมสลายไป เป็นความ เปลี่ยนแปลงที่ประจักษ์ชัด
 ภายนอก เพราะสรรพสิ่งมีความทนอยู่ไม่ได้ (ทุกขตา) เป็นภาวะที่ขัดแย้งไม่สมบูรณ์ มีความ

44

สุทวดี คุณวัฒน์, "ทัศนคติของนักศึกษาระดับปริญญาตรีต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์",
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 56.

45

ประชุมพระราชปณิธาน (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 177-180.

46

หนังสือพิมพ์มติชน, วันที่ 2 มีนาคม, 2527, หน้า 1.

บทพระองค์อยู่ในตัว พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงมีภาวะที่มีไข้วัดคน (อนัตตา) หรือ
 ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ดังนั้นเราจะไปยึดมั่นถือมั่นไม่ได้

ส่วนหลักกรรม เป็นหลักธรรมที่สอนให้ เป็นผู้หนักแน่นใน เหตุผลและมอง เห็นการกระทำ
 และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไข้วัดเชื่อสิ่งมวงาย สอนให้เห็นว่าผลสำเร็จที่
 คนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตนเอง
 มีความเพียรพยายาม ไม่รอคอยโชคชะตาหรือหวังผลด้วยการอ่อนน้อม เช่นสรวงค่อมปัจจัยภายใน
 นอก ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเอง
 ให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกัน ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็น
 เครื่องวัดความประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกตามชาติตระกูล และสอนให้สามัญชน
 มีความหวังในอนาคต

47

เมื่อหลักไตรลักษณ์และกรรมมีความสำคัญต่อการที่บุคคลจะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น
 ในฐานะที่พระสงฆ์ต้องมีความผูกพันอยู่กับฆราวาส พระสงฆ์จึงต้องมีความเชื่อในไตรลักษณ์
 และกรรม เป็นพื้นฐาน จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรมของพระสงฆ์
 มีความโน้มเอียงมาทางการมีความเชื่อน้อย (ตารางที่ 5) โดยเฉพาะหลักไตรลักษณ์ที่ว่า
 ด้วยความไม่เที่ยงจะมีพระสงฆ์เชื่อ้อย ส่วนหลักกรรม เกี่ยวกับปัจจุสมุปบาทและความหวัง
 ของผู้มีศีลจะมีพระสงฆ์เชื่อปานกลาง

ตารางที่ 5 ความเชื่อในไตรลักษณ์และกรรม

ข้อ	ไตรลักษณ์และกรรม	ดัชนีความเชื่อ			\bar{X}	SD.
		1	2	3		
13.	ปัจจุสมุปบาท				1.066	0.939
21.	ความหวังของผู้มีศีล				1.913	0.920
31.	ความไม่เที่ยงของกรรม				1.560	0.826
	ค่าเฉลี่ย				1.852	0.851

* ข้อในแบบสอบถาม : ดัชนี 1 = เชื่อน้อย 2 = เชื่อกลางๆ 3 = เชื่อมาก

47

การค้นพบนี้ได้รับการสนับสนุนบางประเด็นจากผลงานการวิจัยของสุดาวดี คุญวัฒน์ ที่พบว่า นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคน เคยบวชมีความ เข้าใจดีในหลักไตรลักษณ์น้อยกว่านัก ศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่เคยมีคนบวชมาก่อน แต่นักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่มีคน เคยบวชมี ความ เข้าใจดีในหลักกรรมมากกว่านักศึกษาที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่เคยมีคนบวช ⁴⁸ ถ้าความ เข้าใจในหลักธรรมเหล่านี้ ครอบครัวและการอุปสมบทจะมีส่วนช่วยในการสั่งสอนหลักธรรม ศาสวะเพิ่มเติมมากขึ้น ก็แสดงว่าเฉพาะในเรื่องหลักไตรลักษณ์ พระสงฆ์ที่มีความ เชื่อมั่น ย่อม อธิษฐานขอขมาแล้วก็ยังมีความ เชื่อมั่น ย่อม จึงไม่สามารถมีส่วนสัมพันธ์ไปถึงการที่คนใน ครอบครัวจะมีความ เข้าใจในหลักไตรลักษณ์ได้อย่างดี

การที่พระสงฆ์มีความ เชื่อในหลักกรรมปานกลาง เพราะพระสงฆ์ที่เชื่อหลักกรรม ในลักษณะความ เป็น เหตุ เป็น ผลกันก็มี ในลักษณะที่เป็นสังสารวัฏก็มี ลักษณะ เช่นนี้มีมาตั้งแต่ อดีต ดังจะเห็นว่า ในสมัยพระนารายณ์มหาาช พระองค์ทรงมีราชบุรุษถามว่า "มีคน ผู้หนึ่ง เข้าไปฆ่า แลพบช้างก็ดี เสือก็ดี แลผู้นั้นก็ถือว่า แลว่าแต่กรรม ถ้ากรรมมีช้างแล เสือก็จะทำร้าย ถ้าหากกรรมมิได้ ช้างแล เสือก็จะมิได้ทำร้าย" สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ถวายวิสัชนาว่า ถ้าถือแต่กรรมอย่าง เดียวโดยไม่พิจารณาสถานการณ์ด้วยปัญญา เพราะ ประมาท แสดงว่าไม่ป้องกันตัวเอง โดยมอบชีวิตไว้กับกรรมของชาติก่อน เป็นการกระทำ ที่ไม่ถูกต้อง ขาดสติและความเพียรที่จะเอาชีวิตรอด ⁴⁹ แสดงว่าพระสงฆ์ในสมัยนั้น เชื่อว่า กรรมเก่า (ชาติก่อน) ก็มี เชื่อในเหตุผลของการกระทำก็มี ซึ่งเป็นความ เชื่อที่ปะปนกัน .. หรือในรัชกาลที่ 3 ทรงมีพระราชบุรุษถึงคณะสงฆ์ความว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล สิ่งใดไว้ จึงได้มาเสวยสิริราชสมบัติ พระพิฆเนศวรถวายวิสัชนาว่า พระราชกุศลที่รัชกาล ที่ 3 ได้ทำนั้น จะให้เห็นผลประจักษ์ในชาตินี้ไม่ได้ คงจะให้ผลในอนาคต และพระธรรม เจดีย์ได้ถวายวิสัชนาว่า การที่รัชกาลที่ 3 เสวยสิริราชสมบัติ เพราะอำนาจกุศลราศีที่ได้ ทรงบำเพ็ญมาแต่ในชาติปางก่อน ⁵⁰

⁴⁸ สุดาวดี คุญวัฒน์, "ทัศนคติของนักศึกษาธรรมศาสตร์ต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์",

หน้า 56.

⁴⁹ ประชุมพระราชปุจฉา, หน้า 8.

⁵⁰ ประชุมพระราชปุจฉา, หน้า 216-236.

ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ที่มีความเชื่อในหลักกรรมอย่างมีเหตุมีผลเป็นต้นว่า พระราชวรมุนี ซึ่งได้แสดงทัศนะไว้ว่า "หลักกรรมในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง"⁵¹ ส่วนพระสงฆ์ที่มีความเชื่อในหลักกรรมอย่างสังสารวัฏก็ได้แก่พระโสภณคณาภรณ์ ซึ่งได้แสดงทัศนะไว้ว่า "เรื่องกรรมกับเรื่องสังสารวัฏ เป็นหลักสำคัญในขั้นของโลกียธรรม คือขั้นที่เราต้องเรียนว่าตายเกิดในสังสารวัฏ ถ้าละทิ้งปฏิเสธกฎแห่งกรรม ไม่ยอมรับการมีอยู่แห่งสังสารวัฏ คือการเกิดอีกในชาติต่อไป เราจะเกิดความสับสนในด้านความคิดมากยิ่งขึ้น"⁵² เมื่อความเชื่อในหลักกรรมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ความเชื่อในหลักกรรมของพระสงฆ์จึงอยู่ในระดับกลางๆ

๑. ความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม การที่พระสงฆ์ถูกระงับให้มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือสังคม มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทำให้พระสงฆ์ต้องมีหน้าที่ทางธรรมทานหรือการให้ธรรม ถ้าแยกแยะออกไปอีก ก็จะได้แก่การผดุงศีลธรรม การเป็นผู้นำและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ การเป็นที่ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งในพุทธศาสนามีหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองหลายหลักธรรม หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่มีมาโดยพระโคตมพุทธเจ้า ซึ่งพระสงฆ์สามารถนำไปปรับใช้อบรมสั่งสอนประชาชนได้ ในฐานะที่เป็นผู้นำทางจิตใจ ดังนั้น พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องมีความเชื่อในอธิปไตย ๑ ว่า ธรรมาธิปไตยดีกว่าโลกาธิปไตยและธรรมาธิปไตย เชื่อว่าการปกครองต้องยึดถือธรรมะเป็นใหญ่ มิใช่ยึดถือผลประโยชน์เป็นใหญ่ ผู้ปกครองต้องมีทศพิธราชธรรม มีจักรวรรดิวัตร มีราชสังคหวัตถุ และมีพรหมวิหาร เพื่ออนุเคราะห์ประชาชนและแก้ไขปัญหายากแค้นตามเจตนารมณ์ของประชาชน

จากการศึกษาทำให้เข้าใจว่า พระสงฆ์มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรมอย่างมาก (ตารางที่ 6) กล่าวคือพระสงฆ์มีความโน้มเอียงที่จะมีความเชื่ออย่าง

⁵¹ พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 100.

⁵² พระโสภณคณาภรณ์, ข้อข้องใจผู้เฝ้าธรรม, หน้า 29.

มากในการที่ผู้ปกครองต้องมีความเคารพธรรม ยึดมั่นในกัลยาณวัตร ยึดถือธรรมะ เป็นใหญ่
ประพฤติดนตามทศพิธราชธรรม อนุเคราะห์ประชาชนตามหลักจักรวรรดิวัตร และมีพรหม
วิหารสำหรับประกอบคุณงามความดี ยกเว้นหลักราชสังครัตฤที่พระสงฆ์มีความ เชื่อมั่น เอียง
มาทางข้างน้อย

ตารางที่ ๑ ความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรม

ข้อ	หลักการปกครองโดยธรรม	ดัชนีความเชื่อ			\bar{X}	SD.
		1	2	3		
15.	ความ เคารพธรรม				2.203	0.803
19.	กัลยาณวัตร				2.606	0.732
22.	การยึดถือธรรมะ เป็นใหญ่				2.654	0.701
34.	ทศพิธราชธรรม				2.628	0.719
35.	จักรวรรดิวัตร				2.593	0.754
36.	ราชสังครัตฤ				1.902	0.867
37.	พรหมวิหาร				2.476	0.824
	ค่าเฉลี่ย					

ข้อในแบบสอบถาม : ดัชนี 1 = เชื่อน้อย 2 = เชื่อกลางๆ 3 = เชื่อมาก

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อคิด เห็นของพระสงฆ์บางรูป ในรายงานการวิจัยของอารโย
ภิกขุ อารโยภิกขุได้ศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์โดยการสัมภาษณ์พระสงฆ์ในระดับชั้นต่างๆ
แล้วพบว่า สมเด็จพระญาณสังวรมีความ เชื่อในพุทธธรรมว่า สามารถนำมาเป็นหลักการปกครอง
ได้ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนไปจนถึงระดับผู้ปกครองบริหารประเทศ ซึ่งพระสงฆ์สามารถนำหลักธรรม
เหล่านี้อบรมสั่งสอนประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความ เลื่อมใสและนำหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับ
การปกครอง เหล่านี้ไปปรับใช้กับชีวิตสังคม ซึ่งพระธรรมวโรดม กรรมการมหาเถรสมาคม
พระธรรมธัชญณี เลขาธิการ สภามหามกุฏราชวิทยาลัย และพระราชาวิสุทธิเวที เลขาธิการ

แม่กองบาลี ก็มีความคิดเห็นในทำนองเดียวกันนี้

ความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรมของพระสงฆ์มีลักษณะของความต่อเนื่องกันมา ดังจะเห็นว่าพระสงฆ์มักจะอ้างอิงถึงหลักอริยปโดย 3 มาเป็นพหุสถานในการปกครองทั้งหมู่สงฆ์ และหมู่ฆราวาส โดยไม่ยึดถือตัวและโลกเป็นใหญ่ แต่จะยึดถือธรรมะ เป็นใหญ่หรือ เป็นหลักการปกครอง ตัวอย่างที่สามารถชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อในหลักการปกครองโดยธรรมดังกล่าว มีการถ่ายทอดมาถึงพระสงฆ์ปัจจุบันก็คือการ เปรียบเทียบความ เชื่อของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) และพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดง "น่วนธรรมวินัย" ในวันมาฆปุณณมีที่ 18 กุมภาพันธ์ 2477 ความตอนหนึ่งว่า

"การนำเพื่อประโยชน์ชาตินี้ชาติหน้า ว่าโดยมากสำเร็จด้วยธรรมาธิปไตย การเอาตัว เป็นใหญ่และโลกาธิปไตย เอาโลก เป็นใหญ่คือตัวชอบใจทำ ก็ทำ ตัวไม่ชอบใจทำ ก็ไม่ทำ หรือโลกนิยมทำกัน ก็ทำตาม เขา เขานิยมไม่ทำ ก็ไม่ทำตาม เขา หรือทำประโยชน์ทั้ง 2 นั้น ด้วย ความปรารถนาตั้งใจจะได้ชื่อเสียง เกียรติคุณเป็นต้นในชาตินี้ ซึ่งล้วน ยินดีเกี่ยวข้องกับอยู่ในความวุ่นวายทั้งนั้น ไม่เป็นธรรมาธิปไตย มีธรรม เป็นใหญ่"⁵⁴

ส่วนพระราชวรมุนีได้แสดงทัศนะไว้ใน "พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย" ว่า

"ธรรมาธิปไตยคืออย่างไรคือการที่วินิจฉัยและตัดสินกระทำการต่างๆ ด้วย คำนี้ถึงแต่ผลประโยชน์ของคนบ้าง ฐานะของคนบ้างหรืออะไรต่างๆ ที่ สัมพันธ์กับคนเป็นประมาณ พวกที่สองคือโลกาธิปไตย ถือเอาเสียงชกของ หรือเสียงนิยมข้างมากของชาวโลก ในขณะนั้นๆ เป็นประมาณ ธรรมาธิปไตย คืออย่างไร ธรรมาธิปไตยคือถือธรรม ถือหลักการ เอาการที่ถูกต้องเป็น ประมาณ"⁵⁵

⁵³

อารโยภิกขุ, รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย บายด้านในปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2518), หน้า 50-61.

⁵⁴ สามสมเด็จ, หน้า 87.

⁵⁵ พระราชวรมุนี, พุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526), หน้า 13.

ความ เชื่อในหลักการปกครองโดยธรรมของพระสงฆ์ จะมีแกนกลางของความ เชื่ออยู่ที่หลักการ ถือธรรมเป็นใหญ่ ส่วนความ เชื่ออื่นๆ ถือเป็นความ เชื่อประกอบ เป็นต้นว่า ความ เชื่อใน กัลยาณวัตร ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุและพรหมวิหาร เพราะหลัก ธรรม เหล่านี้มีธรรม เป็นอุปกรณ์แห่งการประกอบประโยชน์แก่ประชาชน

4. ความเชื่อในวิธีการปกครองโดยธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสถาปนาพุทธจักรขึ้น แล้ว พระองค์ได้ทรงอยู่ร่วมกับหมู่สงฆ์นาน 45 ปี ในระยะ 20 ปีแรกนั้นปรากฏว่า พระพุทธ เจ้ามิได้ทรงบัญญัติวินัย เพื่อใช้ เป็นกฎ เกณฑ์หรือวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด เพราะพระสงฆ์ในระยะนี้มีความ เข้าใจหลักธรรม เป็นอย่างดี จึงไม่มี เรื่อง เสื่อมเสีย เกิดขึ้น ต่อมาจึง เริ่มมีการประพฤติกิเลส เสื่อม อันจะก่อความยุ่งยากแก่การปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธ เจ้าจึงทรงกำหนดวินัยต่างๆ ขึ้น เพื่อ ก่อมูลค่าสั่งสอนที่พระองค์ได้ทรง เทศน์อนุเคราะห์แก่ พระสงฆ์มาตลอด ⁵⁶ พระธรรมวินัยในระยะหลังได้บ่งบอกวิธีการปกครองโดยธรรมที่สำคัญ 2 ประการคือความสามัคคีตามหลักอภิธานิยธรรม ซึ่งครอบคลุมวิธีการประชุมปรึกษาหารือ การใช้เสียงข้างมากตัดสินปัญหา เป็นต้น และความ เสนอภาค ที่เน้นการประพฤติกิเลส เป็นหลัก ความเท่าเทียม มิใช่ยึดหลักชาติกำเนิด จึงเกิดระบอบสังฆกรรมขึ้นมา วิธีการปกครอง เหล่า นี้เป็นวิธีการที่พระสงฆ์จำต้องใช้ในการอยู่ร่วมกัน เป็นคณะสงฆ์และอยู่ร่วมกับฆราวาส เป็นสังฆม พระสงฆ์จึงน่าจะมี ความ เชื่อในวิธีการปกครองโดยธรรม เป็นพื้นฐาน

จากการศึกษาความ เชื่อของพระสงฆ์ เกี่ยวกับวิธีการปกครองโดยธรรมทำให้ เข้าใจ ว่าพระสงฆ์มีความ โน้ม เอียงที่จะมีความ เชื่อในวิธีการปกครองโดยธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะ พระสงฆ์จะมีความ เชื่อในหลักสามัคคีธรรม การใช้เสียงข้างมากและหลักวัชชี้อภิธานิยธรรม ส่วนวิธีการ เกี่ยวกับความ เสนอภาคมีความ ไม่แน่นอน กล่าวคือในขณะที่พระสงฆ์มีความ เชื่อใน การยึดถือความประพฤติกิเลส ความมีปัญญาและการยึดถือคุณธรรมอย่างมาก พระสงฆ์กลับไม่ค่อย มีความ เชื่อในความ เป็นมิตรกับทุกคนและความ เสนอภาคโดยกำเนิด ซึ่งประเด็นนี้มีความสอดคล้อง

56

ภิกขุ ป. อริยปัญโญ, "พุทธจักรกับระบอบการปกครอง", พุทธจักร, 6 (มิถุนายน,

2520), หน้า 25.

คล่องกับความไม่ค่อนแน่นนอนในการเชื่อหลักการของพระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์เชื่อหลักการแบบชาติหน้าชาติหน้า จุดกำเนิดของบุคคลย่อมมีความสำคัญกับการสร้างบุญมาตั้งแต่อดีตชาติ ถ้าพระสงฆ์เชื่อหลักการในลักษณะเหตุและผล ความเสมอภาคโดยปัญญาคุณธรรมและความประพฤติดีก็ เป็นสิ่งสำคัญ (ตารางที่ 7)

เฉพาะความเชื่อในหลักสามัคคีธรรมของพระสงฆ์นั้น เป็นความเชื่อที่สืบทอดมา นาน ดังมีตัวอย่างว่า ในรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานว่า สามัคคีธรรมจะมีคุณ ประการใด พระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ถวายวิสัชนาด้วยหลักอภิธานิยธรรมว่า ความสามัคคี คือความพร้อม เหยียด เช่นมีความพร้อม เหยียดกันประจวบกัน เมืองนิคม เป็นต้น ย่อมทำได้

ตารางที่ 7 ความเชื่อในวิธีการปกครองโดยธรรม

ข้อ	วิธีการปกครองโดยธรรม	ดัชนีความเชื่อ			\bar{X}	SD _r
		1	2	3		
4.	สามัคคีธรรม	[Bar chart showing distribution for item 4]			2.412	0.847
5.	การใช้เสียงข้างมาก	[Bar chart showing distribution for item 5]			2.287	0.899
6.	ความไม่เชื่ออาวโสแห่งพระราชา	[Bar chart showing distribution for item 6]			2.130	0.953
8.	การยึดถือความประพฤติดี	[Bar chart showing distribution for item 8]			2.768	0.609
9.	การยึดถือปัญญา	[Bar chart showing distribution for item 9]			2.718	0.664
11.	ความเป็นมิตรกับทุกคน	[Bar chart showing distribution for item 11]			1.390	0.881
14.	วิธีชื่ออภิธานิยธรรม	[Bar chart showing distribution for item 14]			2.353	0.881
16.	ความเสมอภาคโดยกำเนิด	[Bar chart showing distribution for item 16]			1.982	0.931
17.	สันติธรรม	[Bar chart showing distribution for item 17]			2.481	0.796
20.	ความเท่าเทียมกัน	[Bar chart showing distribution for item 20]			2.005	0.953
23.	การยึดถือคุณธรรม	[Bar chart showing distribution for item 23]			2.747	0.614
ค่าเฉลี่ย		[Bar chart showing distribution for mean]			2.296	0.448

ข้อในแบบสอบถาม ดัชนี 1 = เชื่อน้อย 2 = เชื่อกลางๆ 3 = เชื่อมาก

สดับข่าวสารต่างๆ เป็นการไม่ประมาท จะทำให้สามารถปกครองได้อย่างราบรื่น⁵⁷ หรือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เทศนาถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ประจักษ์ พ.ศ. 2454 ว่า

"วิธีการปกครองพระราชอาณาจักร จะชักมาถวายวิสัยทัศน์โดยเอกเทศ เพียงสามัคคีธรรม คุณข้อนี้เป็นกำลังสำคัญอันนำมาซึ่งความมั่นคงและความสำเร็จ ประเทศน้อยๆ จะตั้งอยู่ได้ก็อาศัยความสามัคคี"⁵⁸

ฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีความเชื่อในหลักอภิธานิยธรรมมาก ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จำแนกวิธีการปกครองโดยธรรมอย่าง เป็นขั้นตอน ตั้งแต่ให้หมั่นประชุมกัน เมืองนิคม พร้อมเพรียงกัน ประชุม เลิกประชุมและปฏิบัติตามมติที่ประชุมรวมทั้งปฏิบัติตามกฎหมาย⁵⁹ และให้ฟังคำของผู้ใหญ่ที่ควร เคารพนับถือ⁶⁰

5. ความเชื่อในวิถีชีวิตที่มีธรรม วิถีชีวิตของสงฆ์ เป็นวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับฆราวาส ในลักษณะของการพึ่งพากัน พระสงฆ์ที่บัจฉัยยังชีพขึ้นพื้นฐานจากฆราวาส ฆราวาสก็พึ่งเมตตาธรรมในการอบรมสั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ด้วยธรรมจากพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงอยู่ในฐานะให้การสงเคราะห์ด้วยธรรมทานแก่ประชาชน ได้แก่การชี้ทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต เป็นต้นว่า การโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้มีธรรมแห่งการสังคมสงเคราะห์ (สังคหวัตถุ) ให้มีจิตใจกว้างขวางช่วยเหลือผู้อื่น มาเพื่อประโยชน์ต่อสังคม เป็นพลเมืองดีของชาติ ในขณะที่เดียวกันก็มีธรรมะกำกับความประพฤติของคนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม คือมีความละอายและความเกรงกลัว

57

ประชุมพระราชปจฉา, หน้า 190-206.

58

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวระเถระ), พระมงคลวิเสสภชา (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2497), หน้า 27.

59

ถ้าเป็นภิกขุอภิธานิยธรรมกฎหมายนี้หมายถึงพุทธบัญญัติต่างๆ.

60

พระไตรปิฎก, เล่ม 10 ข้อ 60, หน้า 86, เล่ม 23, ข้อ 20, หน้า 16.

ต่อมา มีสัมปรีชธรรมหรือไม่ลงในรูปธรรม

การที่พระสงฆ์จะมีจิตใจแห่งธรรมทานนี้ พระสงฆ์จะต้องมีความเชื่อในหลักธรรมเหล่านี้ก่อน ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมา เราได้อนุมานว่า พระสงฆ์ที่ประพฤติตรงกันข้ามกับหลักธรรมเหล่านี้น่าจะมีเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ยังประพฤติได้ถูกต้องตรงต่อพระธรรมวินัย การอนุมานนี้มีผลโยงมาถึง เรื่องความเชื่อในหลักพุทธธรรมเหล่านี้ของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ น่าจะมีความเชื่อในวิถีสรีรที่มีธรรม จากการศึกษาความเชื่อในวิถีสรีรของพระสงฆ์โดยตรง สามารถยืนยันว่า การอนุมานนี้เป็นจริง กล่าวคือ พระสงฆ์มีความโน้มเอียงที่จะมีความเชื่อในวิถีสรีรที่มีธรรมอย่างมาก (ตารางที่ ๑) อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในวิถีสรีรที่มี

ตารางที่ ๑ ความเชื่อในวิถีสรีรที่มีธรรม

ข้อ	วิถีสรีรที่มีธรรม	ดัชนีความเชื่อ			\bar{X}	SD.
		1	2	3		
10.	สังคมสง เคาระท				2.214	0.908
12.	การมีจิตใจกว้างขวาง				1.936	0.912
18.	ความดีไม่ได้อยู่ที่สนทนาธรรม				2.362	0.800
24.	การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม				2.629	0.719
25.	ความรับผิดชอบต่อสังคม				2.469	0.829
26.	ธรรมะของคฤหัสถ์				1.866	0.941
27.	การไม่ค้าขายอาวุธ				2.406	0.830
28.	ความไม่หลงในโลกธรรม				2.312	0.809
29.	การเข้าถึงพระสัทธรรม				2.360	0.872
30.	ความเป็นพลเมืองดี				2.009	0.922
32.	อริยสาวกไม่มีสมณศักดิ์				2.478	0.838
33.	การช่วยเหลือผู้อื่น				2.710	0.632
38.	ศิริและโอดดับปะ				2.731	0.630
39.	สัมปรีชธรรม				2.569	0.776
40.	ความขยันหมั่นเพียร				1.815	0.936
	ค่าเฉลี่ย				2.449	0.575

* ข้อในแบบสอบถาม ดัชนี 1 = เชื่อน้อย 2 = เชื่อกกลางๆ 3 = เชื่อมาก

ธรรมของพระสงฆ์ก็มีใช้ว่าจะมีความ เชื่อทุกหลักธรรม บางหลักธรรมก็เชื่อน้อย เช่นการมี
จิตใจกว้างขวาง ธรรมะของคฤหัสถ์ หรือความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น แต่หลักธรรมที่พระ
สงฆ์เชื่อมากมีจำนวนมากกว่า เมื่อพิจารณาความเชื่อในวิธีชีวิตที่มีธรรมของพระสงฆ์โดยภาพ
รวมแล้ว พระสงฆ์มีความโน้มเอียงที่จะมีความ เชื่อในวิธีชีวิตที่มีธรรม

ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับพระมงคลวิเสสภคณา ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชและ
พระเถระผู้ใหญ่ถวายวิสาขนาแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลฯ เนื่องในมหามงคล
ดิถีเฉลิมพระชนมพรรษาทุกปี เนื้อหาในพระมงคลวิเสสภคณาโน้มเอียงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่
ถวายวิสาขนาพุทธธรรมเหล่านี้มีความ เชื่อในวิธีชีวิตที่มีธรรม เพราะมีการเลือกเฟ้นหลักธรรม
ที่จะนำมาถวายวิสาขนา หลักธรรมเหล่านี้ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยความเพียรและความประ-
พฤติให้เป็นประโยชน์แก่โลก (2493) สหกรณ์และสันติ (2495) ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา
(2496) ความเป็นผู้กล้าและผู้ขยันในการประกอบการณียกิจ (2498) ความรู้จักประมาณ
และรู้จักเลือกบุคคล (2499) คุณธรรมสำหรับการสงเคราะห์ (2500) การมีความเพียร
(2517) ⁶¹ การถวายวิสาขนาพระมงคลวิเสสภคณา เนื้อหาส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นถึงการมีชีวิต
ที่มีธรรมมีประโยชน์ต่อการอนุเคราะห์ประชาชน

โดยสรุปแล้ว ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์มีแนวโน้มเอียงที่จะมีความ เชื่อทางพุทธศาสนา
ค่อนข้างมาก เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมา พระสงฆ์มีความโน้มเอียงที่จะมีความ เชื่อมาก
ในอริยสัจและเบญจขันธ์ ในหลักการปกครองโดยธรรม ในวิธีการปกครองโดยธรรมและ
ในวิธีชีวิตที่มีธรรม และมีแนวโน้มที่จะมีความ เชื่อน้อยในหลักไตรลักษณ์และการม อย่างไร
ก็ดี การที่กล่าวว่าพระสงฆ์มีความเชื่อมากหรือเชื่อน้อย มิได้หมายความว่า เป็นพระสงฆ์ทั้ง
หมด แต่หมายถึงพระสงฆ์ส่วนใหญ่ พระสงฆ์ส่วนน้อยที่เหลือจากนั้นก็มีความ เชื่อในพุทธ
ธรรมที่เบี่ยงเบนออกไป เป็นความ เชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งมีพฤติกรรมทางสังคม
ที่ออกนอกสมณรูปและสมณเพศ เนื่องจากพระสงฆ์ส่วนน้อยนี้มิได้อาศัยอยู่เป็นกลุ่ม เป็นก้อน
แต่แฝงอยู่ทั่วไปตามวัดต่างๆ ทั้งในเมืองและชนบท การประพฤตินี้ไม่ตรงต่อพระธรรมวินัยนี้

จึงดู เป็นมาก เมื่อผลงานวิจัยของผู้อื่นและของผู้วิจัยมีความสอดคล้องกันเช่นนี้ จึงสรุปเป็นภาพทั้งหมดได้ว่า พระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ยังมีความ เชื่อทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะมีความเชื่อในอริยสัจและ เบญจขันธ์ หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและ วิถีชีวิตที่มีธรรม

ความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส

การวิเคราะห์ความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ได้เริ่มโดยการประมวลชีวิตของสงฆ์ว่า มีความผูกพันในหมู่สงฆ์และผูกพันกับฆราวาส ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมต่างๆ ชีวิตของสงฆ์จึงต้องดำเนินไปตามกรอบของพระธรรมวินัย แต่เมื่อสังคม เปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมทางสังคมของพระสงฆ์ก็มีการ เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการจัดระเบียบสังฆมณฑลใหม่ ได้ลดบทบาททางสังคมของพระสงฆ์ออกจากชีวิตจริงของฆราวาส ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่เคยสนิทสนม ก็มีอันต้อง เห็นห่างจากกัน สภาพ เช่นนี้ เกิดขึ้นในสังคม เมืองมากกว่าสังคมชนบท ทำให้การสอดส่องดูแลพฤติกรรมของกันและกันระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน การดำเนินชีวิตของสงฆ์ตามกรอบของพระธรรมวินัย จึงขึ้นอยู่กับ การดูแลเอาใจใส่ของพระสงฆ์ด้วยกันเองมากขึ้น ถ้าพระเถระย่อหย่อนในการดูแลเอาใจใส่ การครองสมณเพศ พระสงฆ์บางส่วนก็อาจจะมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไป ซึ่ง เป็นสิ่งที่ดู เหมือนว่า พระสงฆ์จะไม่ค่อยมีความ เชื่อในพุทธธรรมที่เป็นกรอบการครองสมณรูป

จากการศึกษางานวิจัย เกี่ยวกับระบบความ เชื่อทางพุทธศาสนาของนักสังคัมภีรวิทยา - มานุษยวิทยา พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีความ เชื่อทางพุทธศาสนาตามหลักคำสอน พระสงฆ์ส่วนน้อย เท่านั้นที่มีความ เชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน กล่าวคือพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังยึดถือและปฏิบัติตามแนวในพระไตรปิฎก พระสงฆ์ในกลุ่มนี้บางส่วนถึงกับปฏิเสธหลัก การคำสอน พิธีกรรมและวิธีปฏิบัติอื่นๆ ที่ไม่มีในพระธรรมวินัย และมีพระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่ง เชื่อและรับหลักการของศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์เข้ามาประพฤติดปฏิบัติ ผลการวิจัย ของนักวิชาการ เหล่านี้ วิจัยจากพฤติกรรมทั้งของพระสงฆ์และฆราวาสซึ่งพบว่า พระสงฆ์ ส่วนใหญ่ยังประกอบพุทธศาสนพิธี จะมีก็ เฉพาะพระสงฆ์ส่วนน้อยและชาวบ้าน เท่านั้น ที่นิยม ประกอบพิธีพราหมณ์และไสยศาสตร์

ข้อสรุปจากการศึกษานี้สามารถยืนยันได้ด้วยข้อมูลภาคสนามที่วิจัย เกี่ยวกับความ เชื่อ

ทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์โดยตรง มิใช่ศึกษาจากพฤติกรรมภายนอกและชนิดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์และฆราวาสนับถือบูชา แล้วสรุปเป็นระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนไทย จากข้อมูลในตารางที่ 6 - 10 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระสงฆ์มีความโน้มเอียงที่จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา ข้อค้นพบนี้ เมื่อนำไป เปรียบเทียบกับการศึกษาริชัยในแนวเดียวกันนี้ แต่ศึกษาในกลุ่มประชากรอื่นๆ ปรากฏว่า ข้อมูลจากประชากรอื่นสามารถสนับสนุนข้อค้นพบนี้ได้บางส่วน

ข้อสนับสนุนดังกล่าวมีว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครยังมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาและต่อพระรัตนตรัย โดยให้เหตุผลว่าพระรัตนตรัยทำให้เป็นคนดี หรือ นักเรียนพาณิชย์การส่วนมากก็ยังมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญ หรือ นิสิตของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีทัศนคติที่ดีต่อพระรัตนตรัย และมีความเห็นว่าการยึดธรรมะจะช่วยให้คนทำความชั่ว ลดน้อยลง ทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติศาสนกิจและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สำหรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติเห็นชอบต่อพุทธศาสนา

⁶² ภิญโญ ศรีหงส์, "ความสนใจและทัศนคติของนักเรียนต่อพุทธศาสนา", (วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2501) และ ศัชรยา เกษกานนท์, "การศึกษา เปรียบเทียบ เกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตแผนกจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512).

⁶³ มุสดี โยธินทร, "การสำรวจความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญของพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายอาชีพ (แผนกพาณิชย์การ)", (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508).

⁶⁴ สุภัทรา สุภัทรนันท์, "ทัศนคติและความสนใจของนักศึกษาที่มีต่อศาสนา", (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2505).

ในด้าน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจหรือ เป็นที่พึ่งทางใจ ⁶⁵ ส่วนนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่คัดค้านพุทธศาสนา เห็นว่าพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่านำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะมีหลักธรรมที่สอนให้คนรับผิดชอบต่อหน้าที่แสวงหาความจริง ความดี ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ แต่ที่สำคัญคือนักศึกษาธรรมศาสตร์ยังขาดความรู้เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ และการปกครองคณะสงฆ์ ⁶⁶

เมื่อนิสิตนักศึกษา ซึ่งถือ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถยังมีความรู้เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ น้อย ประชาชนอื่นๆ จะมีความรู้ในเรื่องที่สักเท่าใดจึงไม่น่าแปลกใจว่า การวิจารณ์พฤติกรรมทางสังคมและชีวิตของสงฆ์จึงมีลักษณะที่ต้องการให้พระสงฆ์อยู่ในกรอบอยู่ในวินัย ที่ตนเองก็ไม่ค่อยรู้และไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ และบางครั้งก็นำพระสงฆ์ที่ประพฤติดุศีลพระธรรมวินัยบางรูปมาเป็น เครื่องยืนยันให้เห็นว่า พระสงฆ์ไทยประพฤดิไม่ตรงต่อพุทธธรรมอย่างใดบ้าง ⁶⁷ จากการวิจัยที่ผ่านมาทั้งของนักวิชาการอื่นและของผู้วิจัย พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อทางพุทธศาสนาตามคำสอน ในแนวโน้มที่มากขึ้น เช่นเดียวกับกลุ่มประชากรไทยอื่นๆ ที่ยังคงมีทัศนคติที่คัดค้านพุทธศาสนา

⁶⁵ สลิลดา วรธนังจรียา, "การศึกษาทัศนคติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีต่อศาสนา", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512).

⁶⁶ สุดาวดี ฤทธิวัฒน์, "ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์", และ ฮีรศักดิ์ คำบรรณาธิกรณ, "ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีความเชื่อทางศาสนา", (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี สาขาจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515).

⁶⁷ พระราชวรมณี, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", หน้า 61.

การวิเคราะห์สรุป

วิถีชีวิตของสงฆ์อื่น เกือบ เนื่องกับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์และพระสงฆ์กับประชาชน ซึ่งต้องดำเนินไปตามพระธรรมวินัยนั้น มีส่วนสัมพันธ์กับการปลูกฝังความเชื่อทางพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ เพราะไม่ว่าจะวิเคราะห์ในส่วนตัวของสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติสมณกิจและสมณกรรม เป็นประจำ หรือส่วนที่เป็นการอนุเคราะห์ทดแทนสังคม โดยการเทศน์การอบรมศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชน ชีวิตประจำวันอย่างนี้ เป็นเครื่องตอกย้ำให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาอย่างที่ สุชีพ ปุญญานุภาพ เคยเห็นและเขียนเป็นหนังสือ เผยแพร่มาแล้ว^{๘๐} และอาจจะโน้มน้าวให้พระสงฆ์จำนวนมากมีความเชื่อทางพุทธศาสนา

อย่างไรก็ดี พระภิกษุหนุ่มน้อยที่ปะปนอยู่ในภิกษุหมู่ใหญ่อาจจะมีพฤติกรรมทางสังคม บางประการที่ไม่เหมาะสมกับสมณรูปและสมณเพศ เป็นต้นว่าตั้งตัว เป็นหมอท่านาย โชคชะตา ทำการสะเดาะเคราะห์ให้แก่ชาวบ้าน ทำเครื่องรางของขลัง เพื่อการพาณิชย์ พฤติกรรมแบบนี้มีปรากฏในสังคมไทยมานานและมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง เนื่องจากการจัดระเบียบทางสังคมไทยสมัยใหม่ได้ลดบทบาทของพระสงฆ์ลง เหลือผู้ประกอบการบางอย่าง ซึ่งทำให้การพบกับพระสงฆ์ของชาวบ้าน เป็นเรื่อง เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมมากขึ้นทุกที ชาวบ้านและพระสงฆ์ห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น การควบคุมพฤติกรรมของกันและกันอย่างสมัยก่อน เป็นสิ่งที่ไม่อาจหวนกลับมาอีกแล้ว โดยเฉพาะสังคม เมืองจะสังเกตเห็นได้ชัดมากจึง เป็นไปได้ที่ว่า พระสงฆ์ที่ไม่สามารถปรับตัวเองตามพระธรรมวินัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ก็อาจจะมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกจากพุทธบัญญัติ ซึ่งอาจจะสืบเนื่องมาจากทั้งไม่สามารถปรับตัวเองและอาจเกิดความเข้าใจผิดในพุทธธรรมก็ได้ ความเข้าใจผิดนี้อาจจะนำไปสู่การมีความเชื่ออย่างผิดๆ ในพุทธธรรมสาระ และสุดท้ายนำไปสู่การไม่เชื่อพุทธธรรมที่ถูกตอ้งก็ได้ แต่ก็มีได้หมายความว่าพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกจากสมณเพศจะไม่เชื่อในพุทธธรรมทั้งหมด ความจริงน่าจะเห็นว่า พระสงฆ์ทุกรูปจะมีความเชื่อ

๘๐

สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2500).

ในพุทธธรรมที่แตกต่างกันไปในระดับความเชื่อ บางรูปอาจเชื่อในหลักธรรมนั้นมาก บางรูปอาจเชื่อในหลักธรรมเดียวกันนี้น้อย

จากการศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทำให้เราเข้าใจว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มิใช่จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างมาก หรือมีความเชื่อในทุกหลักพุทธธรรม ความจริงมีว่า พระสงฆ์มีความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบมีระดับ คือให้ความเชื่อในแต่ละกลุ่มพุทธธรรมไม่เท่ากัน ซึ่งเราสามารถจัดเรียงลำดับกลุ่มพุทธธรรมที่พระสงฆ์ให้ความเชื่อมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. หลักการปกครองโดยธรรม
2. วิถีชีวิตที่มีธรรม
3. วิธีการศึกษาโดยธรรม
4. อริยสัจและ เบญจขันธ์
5. ไตรลักษณ์และกรรม

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์มีความแตกต่างกัน เช่นนี้ อาจจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและภายนอกของสถาบันสงฆ์ ปัจจัยภายในที่สำคัญได้แก่ สถานภาพของพระสงฆ์ จากการนำความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์มาแยกแยะตาม สถานภาพของพระสงฆ์พบว่า สถานภาพของพระสงฆ์ที่มีผลทำให้ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์แตกต่างกันคือ ระดับปริยัติธรรมและพรรษา (ตารางที่ ๑)

การที่พระเปรียญธรรมมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่าพระนักธรรม อาจเป็นเพราะว่าการศึกษาในหลักสูตรประโยคบาลีเป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังในเชิงวิชาการสำหรับพระสงฆ์ที่ตั้งใจจะศึกษาพุทธธรรมอย่างจริงจัง เพราะเน้นการแปลและการแต่งฉันท์ ซึ่งในการแปลไทยเป็นบาลี หรือแปลบาลีเป็นไทย ผู้แปลจะต้องเข้าใจพระธรรมวินัยด้วย ดังนั้นพระสงฆ์ที่เรียนถึงชั้นเปรียญธรรมจึงต้องมีความเข้าใจหลักธรรมต่างๆ อย่างลึกซึ้ง ซึ่งน่าจะมีผลต่อการปลูกฝังความเชื่อในพุทธธรรมด้วย แต่การปลูกฝังความเชื่อนี้ต้องอาศัยเวลา จึงพบว่าพระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษามากขึ้น มีแนวโน้มจะมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่าพระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาน้อย หมายความว่าพระสงฆ์ที่บวชเรียนนานจะมีโอกาสในการศึกษาหลักธรรมได้มากขึ้น โอกาสแห่งการซึมซับหลักธรรมย่อมมากขึ้นด้วยและโอกาสที่จะมีความเชื่อจะต้องมีมากขึ้นตามลำดับ

ตารางที่ ๑ ความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพของพระสงฆ์	ความเชื่อทางพุทธศาสนา			MEAN	STD. DEV.	SIG. OFF
	1	2	3			
พระมหานิกาย				2.450	0.547	0.494
พระธรรมยุต				2.416	0.575	
เจ้าอาวาส				2.482	0.633	0.265
เจ้าคณะ				2.667	0.642	
พระครู				2.105	0.459	
พระครูสัญญาบัตร				2.316	0.671	0.213
พระราชาคณะ				2.571	0.769	
พระนักธรรม				2.330	0.539	0.0001*
พระเปรียญ				2.564	0.553	
พระนวกะ				2.377	0.536	
พระมคิมา				2.410	0.565	0.000*
พระเถระ				2.574	0.547	
พระสงฆ์รวม				2.437	0.557	-

หมายเหตุ * หมายถึงมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ < 0.01

ส่วนปัจจัยภายนอกสถาบันสงฆ์ที่มีผลต่อความแตกต่างของความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว และอธิบายถึงสาเหตุหลายประการ ซึ่งเท่าที่ประมวลสาเหตุที่สำคัญได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง⁶⁹ กับระบบความเชื่อของคนไทยปัจจุบัน⁷⁰ กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่ผ่านมา ทำให้พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเห็นห่างจาก

⁶⁹ เป็นต้นว่าผลงานของพระราชวรมุนีและ ดร.สมบูรณ์ พุทธานุกร.

⁷⁰ เป็นต้นว่าผลงานของ ดร.อมรา พงศาพิชญ์และวิลเลียม เจ.เคลาสเนอร์.

ประชาชน เมื่อไม่มีใครคอยสั่ง เสด็จพิธีกรรมของพระสงฆ์อย่างใกล้ชิด ทำให้พระสงฆ์มีอิสระจากพระธรรมวินัยมากขึ้น บางครั้งความอิสระนี้ก็พาไปสู่พิธีกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ ในขณะที่เกี่ยวกับพระสงฆ์อีกส่วนหนึ่งก็ตกอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยการปฏิบัติตนรับใช้ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านต้องการให้ท่านเจิมป้ายปิดทอง ท่านก็รับนิมนต์ไปตามญาติโยมนั้น ชาวบ้านต้องการคำขวัญ ของขวัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ก็ไปขอจากพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ทำให้ แต่ยังมีพระสงฆ์บางส่วนได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยอนุโลมไปตามกระแสแห่งโลกอย่างเหมาะสมแก่สมณรูป พระสงฆ์ที่สามารถครองชีวิตให้ถูกต้องตามหลักธรรม ย่อมมีความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่าพระสงฆ์ที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักธรรม

ในเรื่องเกี่ยวกับระบบความเชื่อทางศาสนาของคนไทย ได้มีผู้อธิบายว่า คนไทยมีความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ เมื่อคนไทยเหล่านี้ไปวชเรียนในสถาบันสงฆ์ จะนำความเชื่อเหล่านี้ติดตัวเข้าไปในวัดด้วย โดยสุดแล้วแต่ว่าจะนำเข้าไปมากน้อยเพียงใด และขึ้นอยู่กับว่าพระสงฆ์จะบวชอยู่ในพระพุทธานุภาพเท่าไร ถ้าบวชเรียนนานขึ้น ระบบความเชื่อที่มีแก่นอยู่ของความเชื่อในพุทธศาสนาจะปรากฏเด่นชัดขึ้น หรือถ้ามีปรีชาธรรมสูงขึ้นพระสงฆ์จะยิ่งมีความเชื่อในพุทธศาสนามากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นการที่พระสงฆ์มีความเชื่อทางศาสนาต่างระดับกัน มิใช่มีความเชื่อแบบมี เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วเท่านั้น แต่น่าจะหมายถึงตอนที่พระสงฆ์รูปนั้นยังไม่ได้บวชเรียนด้วย

การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนาได้ทำให้เราเข้าใจถึงสภาวะของความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันพอสมควร พระสงฆ์ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกันนี้ น่าจะนำไปสู่การมีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันด้วย เพราะจากการศึกษาการวิวัฒนาการพุทธธรรมสาระที่ผ่านมา พบว่าการตีความพุทธธรรมสาระมีส่วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังนั้นจึงมีจุดประกายชนพอสมควร ที่เราจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ในบัดนี้ ไป